

LIS (ALIBI) PENDENS: KITOJE EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖJE NAGRINĖJAMO TAPATAUS ARBA SUSIJUSIO IEŠKINIO (CIVILINĖS BYLOS) ĮTAKA LIETUVOS TEISMO PROCESUI

Ramūnas Kontrauskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros doktorantas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 2714593
Elektroninis paštas r.kontrauskas@post.5ci.lt

*Pateikta 2005 m. vasario 29 d.
Parengta spausdinti 2005 m. rugsėjo 16 d.*

Pagrindinės sąvokos: tarptautinis civilinis procesas, lis alibi pendens.

S a n t r a u k a

Straipsnyje aptariamos *lis (alibi) pendens* instituto Europos Sąjungos teisėje bei Lietuvos tarptautiniame civiliniame procese sampratos, teisinio reguliavimo bei taikymo problemos.

Lis (alibi) pendens instituto reikšmė grindžiama teismo sprendimo prejudicinės bei *res judicata* galios principais, taip pat šių principų objektyviai lemiamu siekiu išvengti dviejų ar kelių nesuderinamų (skirtingų) teismų sprendimų tapačiose ar susijusiose civilinėse bylose.

Tiek Europos Sąjungos, tiek iš dalies Lietuvos Respublikos civilinio proceso teisės normų analizė leidžia tvirtinti, jog vienos civilinės bylos procesui ir teismo jurisdikcijai nagrinėti tą bylą įtakos turi ne tik tapataus, bet ir susijusio ieškinio (bylos) nagrinėjimas kitame (tarptautinio civilinio proceso atžvilgiu – kitos valstybės, nacionalinio civilinio proceso atžvilgiu – ir tame pačiame) teisme.

Atsižvelgdamas tiek į Europos Sąjungos teisės normas, tiek į tarptautinio civilinio proceso tikslą, autorius aptaria *forum non conveniens* doktrinos bei teismo draudimo šalims pradėti bei tęsti procesą tuo pačiu pagrindu kitos valstybės teismuose (*antisuit injunction*) taikymo klausimus.

Autorius argumentuoja savo nuomonę dėl *lis (alibi) pendens* instituto reguliavimo Lietuvos tarptautiniame civiliniame procese bei atskleidžia kai kurias pareigos tiesiogiai taikyti Europos Sąjungos *lis (alibi) pendens* taisykles lemiamas problemas.

I ž a n g a

Civilinės bylos iškėlimas teisme sukuria tiek materialinius, tiek procesinius teisinius padarinius. *Lis (alibi) pendens* yra vienas iš procesinių bylos iškėlimo teisme padarinių, apibrėžiančių tapačių ir susijusių ieškinių (bylų) santykį, užtikrinančių teismo sprendimo *res judicata* galią, o kartu ir visos teismų sistemos autoritetą, stabilumą ir integruotumą.

2002 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) [1] nuostatos nekelia abejonių dėl *lis (alibi) pendens* instituto galiojimo, kai sprendžiamas tapačių nacionalinių civilinių procesų (civilinių bylų nacionaliniuose teismuose) santykis. Kitokia įstatymų leidėjo valia išreikšta dėl tapačių arba susijusių nacionalinio civilinio proceso ir civilinio proceso, vykstančio užsienio valstybėje, santykio (CPK 781 str. 2 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas 2003 m. balandžio 8 d. įstatymu Nr. IX–1490 [2] pakeitė ir papildė CPK, *inter alia*, nustatydamas, jog teismas, nagrinėdamas bylas, taiko Europos Sąjungos teisės normas ir vadovaujasi Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimais, preliminariais nutarimais Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo ir galiojimo klausimais (CPK 3 str. 5 d.).

Lietuvos Respublikos Seimas 2004 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. IX–2171 [3] pakeitė ir papildė CPK, siekdamas užtikrinti Europos Sąjungos teisės aktų *civilinio proceso* klausimais taikymą (šio įstatymo 1 str.). Kita vertus, šiuo įstatymu nebuvo sprendžiami Europos Sąjungos teisės normų, įtvirtinančių *lis (alibi) pendens* institutą tarptautiniame civiliniame procese, įgyvendinimo nacionalinėje civilinio proceso teisėje klausimai.

Šiame straipsnyje, naudojantis tiek teoriniais, tiek empiriniais mokslinių tyrimų metodais, siekiama atskleisti bei apibrėžti *lis (alibi) pendens* instituto Lietuvos tarptautiniame civiliniame procese sampratą, kai kurias problemas, galinčias kilti vykdant pareigą tiesiogiai taikyti Europos Sąjungos teisės normas, reglamentuojančias tapačių bei susijusių ieškinių (*lis (alibi) pendens*) institutą.

Europos Sąjungos teisės normų viršenybės, tiesioginio veikimo bei taikymo klausimų analizė nėra šio straipsnio tikslas. Kita vertus, nekvestionuotina Lietuvos teismų pareiga tiesiogiai taikyti Europos Sąjungos teisės normas, reglamentuojančias *lis (alibi) pendens* institutą tarptautiniame civiliniame procese, lemia kai kuriuos procesinius klausimus, atsakymo į kuriuos nepateikia nei Europos Sąjungos, nei Lietuvos pozityvioji teisė. Šiuo straipsniu ieškoma atsakymų į kai kuriuos iš tokių klausimų.

1. Tapatūs bei susiję ieškiniai civiliniame procese

Teisės doktrinoje bei pozityviojoje teisėje pripažįstama, jog civilinės bylos iškėlimas sukelia *lis (alibi) pendens* teisinius padarinius – ieškovas praranda teisę pareikšti tapatų ieškinį kitam teismui [4, p. 13], ir bet kuris teismas, išskyrus tą, kuris iškėlė pirmąją bylą, savo iniciatyva *privalo* atsisakyti savo jurisdikcijos pirmojo, iškėlusio bylą teismo naudai. *Lis (alibi) pendens* yra neigiama teisės kreiptis į teismą prielaida [5, p. 365; 6, p. 383–384].

Susijusių ieškinių (bylų) institutas yra natūrali formaliojo *lis (alibi) pendens* instituto pripažinimo bei jo tolesnio plėtojimo pasekmė. *Lis (alibi) pendens* instituto taisyklės siaurąją prasme išsprendžia tik *tapačių* ieškinių (bylų) santykį, numatydamas teismo, kuriame byla buvo iškelta pirmiau, jurisdikcijos prioriteto principą. Civiliniai procesai (bylos), kuriuose ginčo dalykas nėra tapatus, nors jį sudaro iš esmės tos pačios faktinės aplinkybės, taip pat gali lemti vienas kitam prieštaraujančių teismų sprendimų atsiradimą, kurio kaip tik ir siekiama išvengti *lis (alibi) pendens* institutu. Dėl to, kaip matysime toliau, tiek Europos Sąjungos, tiek iš dalies Lietuvos Respublikos civilinio proceso teisės normos leidžia tvirtinti, jog vienos civilinės bylos procesui ir teismo jurisdikcijai nagrinėti tą bylą įtakos turi ne tik tapataus, bet ir *susijusio* ieškinio (bylos) nagrinėjimas kitame (tarptautinio civilinio proceso atžvilgiu – kitos valstybės, nacionalinio civilinio proceso atžvilgiu – ir tame pačiame) teisme. Ieškinių (bylų) sąsajumas paprastai reiškia, jog netapačiose bylose ginčo dalyką sudaro tos pačios faktinės aplinkybės ir vienoje byloje priimtas teismo sprendimas gali turėti prejudicinę galią kitoje byloje.

Faktai, nustatyti įsiteisėjusiu teismo sprendimu vienoje civilinėje byloje, iš naujo neįrodinėjami nagrinėjant kitas civilines bylas, kuriose dalyvauja tie patys asmenys (teismo sprendimo prejudicinė galia). Šalys bei kiti byloje dalyvavę asmenys ir jų teisių perėmėjai negali kitoje byloje ginčyti įsiteisėjusiam teismo sprendime nustatytų faktų ir teisinių santykių (teismo sprendimo *res judicata* galia).

Lis (alibi) pendens instituto reikšmė grindžiama teismo sprendimo prejudicinės bei *res judicata* galios principais, taip pat šių principų objektyviai lemiamu siekimu išvengti dviejų ar kelių nesuderinamų (skirtingų) teismų sprendimų tapačiose arba susijusiose civilinėse bylose.

2003 m. gruodžio 3 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje V. Dockus ir kt. v. P. Vikentijus ir kt. (civilinė byla Nr. 3K–3–1158 / 2003 m., bylų kategorija 25. 4; 94. 5), Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas specializuoto nacionalinio administracinio teismo sprendimo įtaką nacionalinio bendrosios kompetencijos teismo civiliniam procesui, konstatavo, jog „teismo sprendimo *res judicata* galia yra bendras teisinis principas, kurio atsisakius kiltų grėsmė teisminės valdžios autoritetui ir apskritai visai teisei sistemai. Šis principas turi būti taikomas be išlygų“ [7].

Spręsti tapačių bei susijusių ieškinių (bylų) įtakos vienas kitam problemas aktualu ir nagrinėjant ieškinius vienos valstybės, ir skirtingų valstybių teismuose (civilinės bylos yra iškeltos, civilinis procesas yra prasidėjęs).

2. Lis (alibi) pendens Europos Sąjungos teisėje

2.1. Teisinis reguliavimas

Pagrindiniai Europos Sąjungos teisės šaltiniai civilinio proceso klausimais – 1968 m. Briuselio konvencija (taip pat 1988 m. Lugano konvencija, kurioje dalyvauja ir ne Europos Sąjungos valstybės)

dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo bei Konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų bylose, susijusiose su santuoka, pripažinimo ir vykdymo parengta remiantis Europos Sąjungos sutarties K. 3 straipsniu [8]. 1968 m. Briuselio konvenciją ir minėtą Konvenciją dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų bylose, susijusiose su santuoka, pripažinimo ir vykdymo, parengtas remiantis Europos Sąjungos sutarties K. 3 straipsniu, pakeitė atitinkamai Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo (toliau – Reglamentas Nr. 44/2001) ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinant Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (toliau – Reglamentas Nr. 2201/2003) [8]. Reglamentuose nustatytos teisės normos iš esmės atitinka konvencijų, kurias jie pakeitė, taisykles, todėl aiškinant bei taikant šiuos reglamentus būtina *mutatis mutandis* atsižvelgti į ankstesnę Europos Bendrijų Teisingumo Teismo (toliau – ETT) praktiką.

Lis pendens bei susijusių bylų institutui yra skirtas Reglamento Nr. 44/2001 4 skirsnis (27–30 str.). Pagal 27 straipsnį, jeigu skirtingų valstybių narių teismuose iškeliama byla *tuo pačiu ieškinio pagrindu ir tarp tų pačių šalių*, bet kuris teismas, išskyrus tą, kuris iškėlė pirmąją bylą, savo iniciatyva sustabdo bylos procesą, kol nustatoma pirmojo, iškėlusio bylą, teismo jurisdikcija (1 d.); jeigu nustatoma teismo, kuriame buvo iškelta pirmoji byla, jurisdikcija, bet kuris teismas, kitas nei anksčiau nurodytas teismas, *atsisako jurisdikcijos* pastarojo naudai (2 d.).

28 straipsnis nustato, kad: jeigu skirtingų valstybių narių teismai nagrinėja *susijusias bylas*, bet kuris teismas, išskyrus teismą, kuris iškėlė pirmąją bylą, *gali sustabdyti savo bylos procesą* (1 d.); jeigu šias bylas nagrinėja pirmosios instancijos teismas, bet kuris teismas, išskyrus teismą, kuris iškėlė pirmąją bylą, vienos iš šalių prašymu taip pat *gali atsisakyti jurisdikcijos*, jeigu nagrinėjamose bylose jurisdikciją turi pirmąją bylą iškėlęs teismas ir jeigu jo įstatymas leidžia minėtas bylas nagrinėti kartu (2 d.); pagal šį straipsnį bylos laikytinos susijusiomis, kai jos yra tokios panašios, kad jas tikslinga nagrinėti ir spręsti kartu, siekiant išvengti sprendimų nesuderinamumo rizikos, atsirandančios bylas nagrinėjant atskirai (3 d.).

29 straipsnis įtvirtina išimtinės jurisdikcijos prioritetą: jeigu bylos priskiriamos išimtinai kelių teismų jurisdikcijai, bet kuris teismas, išskyrus teismą, kuris bylą iškėlė pirmą kartą, *atsisako jurisdikcijos* pastarojo teismo naudai.

30 straipsnis nustato momentą, kai byla laikoma iškelta teisme: 1) kai teismui įteikiamas bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas, nurodantis, jog ieškovas ėmėsi būtinų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų įteiktas atsakovui, arba 2) jeigu pirmiausia dokumentas turi būti pateiktas ne teismui, jei už dokumento įteikimą jį gauna atsakinga institucija, jeigu ieškovas ėmėsi būtinų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų pateiktas teismui.

Reglamente Nr. 2201/2003 *lis pendens* ir susijusių ieškinių (bylų) institutams reglamentuoti skirtas 19 straipsnis: jeigu tarp tų pačių šalių skirtingų valstybių narių teismuose iškeliama byla dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacija) ar santuokos pripažinimo negaliojančia, teismas, kuris vėliau iškėlė bylą, savo iniciatyva sustabdo nagrinėjimo procesą, kol nustatoma pirmojo teismo jurisdikcija (1 d.); jeigu skirtingų valstybių narių teismuose iškeliama byla dėl tėvų pareigų to paties vaiko atžvilgiu ir kartu ieškinio pagrindu, teismas, kuris vėliau iškėlė bylą, savo iniciatyva sustabdo nagrinėjimo procesą, kol nustatoma pirmojo teismo jurisdikcija (3 d.); jeigu nustatoma pirmojo teismo jurisdikcija, teismas, kuris vėliau iškėlė bylą, *atsisako jurisdikcijos* pirmojo teismo naudai (4 d.). Tuomet šalis, kuri kreipėsi į teismą, vėliau iškėlusį bylą, gali tą ieškinį pateikti pirmajam teismui.

Atkreiptinas dėmesys, kad abu reglamentai nustato atsisakymo pripažinti kitos valstybės teismo sprendimus, jeigu: 1) toks sprendimas yra nesuderinamas su sprendimu, priimtu dėl ginčo tarp tų pačių šalių prašomoje sprendimo pripažinimo valstybėje narėje (Reglamento Nr. 44/2001 34 str. 3 d., Reglamento Nr. 2201/2003 22 (c) str., 23 (e) str.); 2) jeigu toks sprendimas yra nesuderinamas su anksčiau priimtu kitos valstybės narės teismo sprendimu dėl ieškinio tuo pačiu pagrindu tarp tų pačių šalių, jei ankstesnis sprendimas atitinka sprendimų pripažinimo sąlygas prašomoje pripažinti valstybėje narėje (Reglamento Nr. 44/2001 34 str. 4 d., Reglamento Nr. 2201/2003 22 (d) str., 23 (f) str.).

Gubisch Maschinenfabrik byloje Nr. C-144/86 bei *Gasser* byloje Nr. C-116/02 ETT konstatavo, jog *lis pendens* bei susijusių ieškinių institutais tinkamo teisingumo įgyvendinimo Bendrijoje interesais siekiama užkirsti kelią vienu metu vykstantiems skirtingose valstybėse narėse bei išvengti iš tokių procesų galinčių kilti teismų sprendimų konfliktų. Šios taisyklės yra skirtos tam, kad kiek įmanoma nuo pat pradžių būtų išvengta galimos situacijos, kai teismo sprendimas yra nepripažįstamas dėl jo nesuderinamumo su teismo sprendimu, priimtu dėl ginčo tarp tų pačių šalių prašomoje sprendimo pripažinimo valstybėje narėje [9].

2.2. Tos pačios šalys

Taikant *lis (alibi) pendens* institutą turi būti nustatyta, jog skirtingų valstybių teismų civilinėse bylose nagrinėjami *tų pačių šalių* ieškiniai.

Tatry byloje Nr. C-406/92 ETT konstatavo, kad *tų pačių šalių* sąvoka yra *autonominė* ir nepriklauso nuo valstybių narių teisės. Pagal bendrą taisyklę reikalaujama, kad abiejų ieškinių šalys būtų identiškos (procesinė jų padėtis nesvarbi). Teismas, vėliau iškėlęs bylą, privalo atsisakyti jurisdikcijos tik tiek, kiek jo nagrinėjamos bylos šalys taip pat yra ir šalys kitoje – pirmojoje byloje; procesas gali būti tęsiamas kitų šalių atžvilgiu [9].

2.3. Tas pats ieškinio pagrindas

Taikant *lis (alibi) pendens* institutą turi būti nustatyta, kad skirtingų valstybių teismų civilinėse bylose *ieškiniai nagrinėjami tuo pačiu pagrindu (the same cause of action, derselbe Anspruch)*. Skirtingų valstybių procesinėje teisėje bei doktrinoje *ieškinio pagrindo* sąvoka yra skirtingai išplėtotą ir suprantama. Jei būtų vadovaujama skirtinga esminės *lis (alibi) pendens* instituto taikymo sąlygos samprata skirtingose valstybėse, būtų kilę didelių kliūčių šio instituto tikslui – išvengti iš tokių pačių teismo procesų galinčių kilti teismų sprendimų konfliktų. Dėl to ETT suformulavo *autonominę ieškinio pagrindo sąvoką*.

Gubisch Maschinenfabrik byloje Nr. C-144/86 ETT konstatavo, kad du ieškiniai yra tapatūs, jeigu jie yra tarp *tų pačių šalių* ir *tų ieškinių pagrindas („cause of action“)* bei jų dalykas („*subject-matter*“) yra tie patys. Pagal Briuselio konvencijos 21 straipsnį sąvoka „ieškinio pagrindas“ („*cause of action*“) apima faktus ir teisės normą, kuria remiamasi pagrindžiant ieškinį. Aiškinant sąvoką „tas pats ieškinio dalykas“ („*the same subject-matter*“) negali būti apsiribojama tik tokiais dviem ieškiniiais, kurie yra visiškai identiški. Turi būti atsižvelgiama į abiejų ieškinių esmę („*the heart of the two actions*“). Nagrinėdamas tarp *tų pačių šalių* susiklosčiusias faktines aplinkybes, kuriomis vienoje byloje viena šalis reikalavo priteisti mokėjimą, kylantį iš pirkimo-pardavimo sutarties, o kita šalis kitoje byloje – pripažinti tą pirkimo-pardavimo sutartį negaliojančia, ETT padarė išvadą, jog klausimas, ar sutartis yra privaloma, sudaro abiejų ieškinių esmę, todėl jie yra tapatūs [9].

Tatry byloje Nr. C-406/92, aiškindamas Briuselio konvencijos 21 straipsnį, ETT išsprendė problemą dėl Briuselio konvencijos tekstų skirtingomis kalbomis neatitikimo ir atkreipė dėmesį, jog nors šio straipsnio tekste anglų kalba nėra aiškiai išskirtos ieškinio „dalyko“ („*object*“) ir „pagrindo“ („*cause*“) sąvokos, tačiau šios taisyklės teksto versija anglų kalba turi būti aiškinama taip pat, kaip ir šio teksto versijos dauguma kitų kalbų, kuriose toks išskyrimas egzistuoja. Šioje byloje ETT konstatavo, jog „*ieškinio dalyko*“ („*the object of the action*“) sąvoka aiškinta kaip *padariniai, numatomi ieškiniu („the end the action has in view“)*. Nagrinėdamas tarp *tų pačių šalių* susiklosčiusias faktines aplinkybes, kuriomis viena šalis vienoje byloje reikalavo negatyvaus atsakomybės už žalą pripažinimo („*negative declaration*“), t. y. pripažinti, jog ji nėra atsakinga, o kita šalis kitoje byloje – priteisti jai padarytą žalą, ETT padarė išvadą, jog abiejų ieškinių dalykas yra tas pats, nes atsakomybės klausimas yra pagrindinis abiejų ieškinių klausimas [9].

2.4. Lis (alibi) pendens ginčijimas

Kai kurių Europos Sąjungos valstybių proceso teisė numato institutus, leidžiančius daryti įtaką arba paneigti, kad veikia *lis (alibi) pendens* taisyklės. Teisės literatūroje paprastai nurodomi bendrosios teisės tradicijos valstybėse taikoma *forum non conveniens* doktrina, taip pat šiose valstybėse numatyta teismo galimybė uždrausti proceso šalims bylinėtis tuo pačiu pagrindu kitų valstybių teismuose (*antisuit injunction*) [10, p. 160–164, 166; 11, p. 84–89].

Forum non conveniens doktrina, suteikianti teisę teismui atsisakyti savo jurisdikcijos nustačius, jog kuris nors kitas teismas teisingumo tikslais yra labiau tinkamas, buvo suformuluota Škotijos teismų XIX a. [12, p. 398]. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas, apibendrinamas Lietuvos teismų praktiką, taikant 1964 m. CPK normas, buvo nurodęs galimybę šia doktrina remtis ir Lietuvos teismams [13, p. 352–353, p. 386–387].

Briuselio ir Lugano konvencijų komentatoriai nurodo, jog susitariančiųjų valstybių teismai yra įpareigoti įgyvendinti jų bendrąją ar specialiąją kompetenciją, kurią jiems suteikia konvencijos. Teisnio tikrumo interesais ieškovas neturėtų gaišti laiko bei pinigų rizikuodamas, kad vienos valstybės teismas laikys save mažiau kompetentingu (pvz., dėl užsienio teisės taikymo) negu kitos valstybės. Jei kelių susitariančiųjų valstybių teismai yra kompetentingi, ieškovas turi pasirinkimo teisę, o jei pagal konvencijas galėtų būti taikoma *forum non conveniens* doktrina, galėtų kilti negatyviojo jurisdikcijų konflikto problema (t. y. kai nėra vienas teismas nepripažįsta savęs kompetentingu). Pagal konvencijas preziumuojama, kad visi kompetentingi teismai yra susiję su byla. Kita vertus, *forum non conveniens* doktrina bendrosios teisės tradicijos teismams leidžia neatsižvelgti į tai, jog tokios pačios bylos pro-

cesas vyksta kitame teisme, jei šie teismai mano, jog yra labiau tinkami (susiję) su šia byla [14, p. 23–24], o tai akivaizdžiai prieštarauja tiek konvencijoms, tiek jas pakeitusiems reglamentams.

Pažymėtina, jog jei Anglijos teisės doktrinoje abejojama, ar *forum non conveniens* neprieštarauja Reglamentui Nr. 44/2001 [11, p. 85–88], tai kontinentinės teisės tradicijos valstybių teisės doktrina tokį prieštaravimą aiškiai pripažįsta [15, p. 97–99].

Vienoje iš naujausių *Gregory Paul Turner bylą Nr. C–159/02* (2004 m. balandžio 27 d. sprendimu) [9] ETT pripažino, jog Briuselio konvencija turi būti aiškinama kaip draudžianti valstybių narių teismams uždrausti proceso šalims pradėti arba tęsti procesą kitų valstybių narių teismuose (*antisuit injunction*) net ir tuo atveju, jeigu tokia šalis veikia nesažiningai ketindama sužlugdyti vykstantį procesą. ETT pažymėjo, jog Konvencija yra pagrįsta pasitikėjimu, kurį valstybės narės suteikė vienos kitų teisės sistemoms ir teisminėms institucijoms. Išskyrus kelis išimtinus, pirmame 28 straipsnio paragrafe nurodytus atvejus, kurie apriboti pripažinimo ir vykdymo stadija ir susiję tik su konkrečiomis specialiosios ar išimtinės jurisdikcijos taisyklėmis, Konvencija neleidžia vienos valstybės teismui keisti kitos valstybės teismo jurisdikcijos. Teismo priimtas draudimas šaliai pradėti arba tęsti procesą užsienio teisme pažeidžia šio teismo jurisdikciją spręsti ginčą. Bet koks teismo įsakymas, draudžiantis ieškoviui pateikti tokį ieškinį, vertintinas kaip kišimasis į užsienio teismo jurisdikciją ir yra nesuderinamas su Konvencijos sistema.

3. Lis (alibi) pendens Lietuvos tarptautiniame civiliniame procese

3. 1. Teisinis reguliavimas

Nacionalinės tarptautinio civilinio proceso teisės normos yra kodifikuotos CPK VII dalyje „Tarptautinis civilinis procesas“. Tai, kad tarptautinio civilinio proceso teisės normos yra kodifikuotos CPK, viena vertus, reiškia, jog civilinių bylų, kuriose yra tarptautinis elementas, procesui taikytinos bendrosios civilinio proceso nuostatos, kita vertus, tarptautinio civilinio proceso normos nustato civilinių bylų, kuriose yra tarptautinis elementas, proceso ypatumus. Tokią išvadą leidžia daryti tik sisteminis CPK, kaip civilinio proceso teisės normų, kodifikacijos pobūdis, nes CPK VII dalyje „Tarptautinis civilinis procesas“ tokios teisės normos nėra.

CPK VII dalyje „Tarptautinis civilinis procesas“ yra vienintelė teisės norma, leidžianti atsakyti į klausimą, kokia užsienio valstybėje nagrinėjamos bylos įtaka tapačiai Lietuvos teisme iškeliamai ir/ar nagrinėjamai bylai: 781 straipsnio 2 dalis nustato, kad jeigu Lietuvos Respublikos teismai pagal šiame kodekse nustatytas teisingumo taisykles yra kompetentingi nagrinėti civilines bylas, ši kompetencija neišnyksta, kai *tą pačią bylą* nagrinėja užsienio valstybės teismas. CPK nėra įtvirtintos teisės normos, kad Lietuvos teismai nėra kompetentingi nagrinėti civilinės bylos, jeigu ta byla buvo pirmiau iškelta užsienio valstybės teisme. Taigi CPK 781 straipsnio 2 dalyje vartojami žodžiai „kompetencija neišnyksta“ reiškia, jog užsienio valstybės teisme nagrinėjama civilinė byla negali sukelti *lis (alibi) pendens* teisinių padarinių Lietuvos teismo iškeliamai ir/ar nagrinėjamai civilinei bylai, nebent tarptautinė sutartis, kurios dalyvė yra Lietuvos Respublika, atitinkamus santykius reglamentuotų kitaip (CPK 780 str.).

Pažymėtina, kad CPK 781 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka „ta pati byla“ turėtų reikšti, jog ši teisės norma neatsako į klausimą, kokia yra užsienio valstybės teismo nagrinėjamos *susijusios* bylos įtaka Lietuvos teismo nagrinėjamai bylai, nes susijusių civilinių bylų institutas preziumuoja, jog kvalifikuojamas *netapačių* bylų santykis. Kartu toks aiškinimas reikštų, kad užsienio teismo nagrinėjama *susijusi* byla gali turėti teisinių padarinių – Lietuvos teismo nagrinėjamos bylos sustabdymą (CPK 163 str. 3 p.) Tačiau toks aiškinimas sukurtų nelogišką rezultatą – jeigu jau Lietuvos teismo nagrinėjamai bylai, įstatymų leidėjo valia, jokios įtakos nedaro *tapati* užsienio valstybės teisme nagrinėjama civilinė byla, tai juo labiau užsienio valstybės teismo nagrinėjama *susijusi* byla neturėtų daryti jokios įtakos (*argumentum a fortiori*).

Lis (alibi) pendens institutui Lietuvos tarptautiniame civiliniame procese svarbus CPK 810 straipsnio 1 dalies 4 punkte įtvirtintas atsisakymo pripažinti užsienio teismo sprendimą pagrindas – užsienio teismų sprendimus atsisakoma pripažinti, jeigu užsienio teismo sprendimas, kurio pripažinimo yra prašoma, nėra suderinamas su Lietuvos Respublikos teismo sprendimu, priimtu tų pačių šalių byloje.

Pažymėtina, jog naujojo CPK 781 straipsnio 2 dalyje įtvirtintai teisės normai prieštarauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato pozicija aiškinant 1964 m. CPK, kuriame *stricto sensu* apskritai buvo reglamentuojami tik nacionaliniai *lis (alibi) pendens* aspektai ir nebuvo numatyti jokie *lis (alibi) pendens* ypatumai tarptautiniame civiliniame procese.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas išaiškino, kad jeigu byla yra teisinga tiek užsienio valstybės teismui, tiek Lietuvos teismui ir yra duomenų, kad pagal tapatų ieškinį civilinę bylą yra iškėles užsienio valstybės teismas, tai teismas, remdamasis 1964 m. CPK 150 straipsnio 2 dalies 4 punktu, turi atsisakyti priimti pareiškimą. Jeigu tokia aplinkybė paaiškėja Lietuvos teismui iškėlus civilinę bylą, teismas pareiškimą turi palikti nenagrinėtą (1964 m. CPK 245 str. 4 p.). Pažymėtina, kad kai kuriose tarptautinėse dvišalėse sutartyse dėl teisinės pagalbos yra numatyta, kad jeigu bylas dėl tapataus ginčo yra iškėlę abiejų susitariančiųjų valstybių teismai, kompetentingi nagrinėti tą ginčą, teismas, iškėles bylą vėliau, ją nutraukia (Lietuvos ir Ukrainos sutarties 21 str. 3 d.; Lietuvos ir Rusijos sutarties 21 str. 3 d.; Lietuvos ir Baltarusijos sutarties 20 str. 3 d.; Lietuvos, Latvijos ir Estijos sutarties 20 str. 3 d.). Tokią tarptautinės sutarties nuostatą reikėtų taikyti tik tuo atveju, jeigu paaiškėtų, kad kitos valstybės teismas dėl tapataus ieškinio jau yra priėmęs sprendimą ir šis sprendimas yra įsiteisėjęs (1964 m. CPK 243 str. 3 p.). Jeigu kitos valstybės teismas sprendimo dar nėra priėmęs, reikia taikyti ne bylos nutraukimo, o pareiškimo palikimo nenagrinėtu institutą, nes nutraukus bylą prarandama teisė pareikšti tapatų ieškinį pakartotinai. Pavyzdžiui, jeigu tuo pačiu pagrindu bylą nutrauks ir užsienio valstybės teismas, tai šalims bus užkirstas kelias į teisminę gynybą abiejų valstybių teismuose. Jeigu yra duomenų, jog yra įsiteisėjęs užsienio valstybės teismo sprendimas dėl tapataus ieškinio, teismas turi atsisakyti priimti pareiškimą (1964 m. CPK 150 str. 2 d. 3 p.). Kai tokia aplinkybė paaiškėja Lietuvos teismui iškėlus civilinę bylą, teismas bylą turi nutraukti (1964 m. CPK 243 str. 3 p.), jeigu užsienio valstybės teismo sprendimas pripažintas Lietuvoje. Jeigu paaiškėja, kad yra priimtas užsienio valstybės teismo sprendimas dėl tapataus ieškinio, tačiau jis dar nėra pripažintas Lietuvoje, teismas turi pareiškimą palikti nenagrinėtą (CPK 245 str. 4 p.) [13, p. 355, 389].

Atsižvelgiant į tai, jog tarptautinio civilinio proceso tikslas yra tarptautinė kooperacija ir principinis užsienio teisingumo gerbimas [5, p. 6], CPK 781 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teisės norma, autoriaus nuomone, yra ydinga.

Lis (alibi) pendens padarinius Lietuvos teismų nagrinėjamiems ir/ar iškeliamoms tapačioms civilinėms byloms nustato:

- 1) CPK 137 straipsnio 1 dalies 5 punktas – teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu teismo žinioje yra byla dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu;
- 2) CPK 296 straipsnio 1 dalies 4 punktas – teismas pareiškimą palieką nenagrinėtą, jeigu teismas nagrinėja ginčą tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu.

2000 m. vasario 21 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje *M. Jankauskas v. K. Blaževičius* (bylos Nr. 3K-3-203/2000), Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė teismo sprendimo *res judicata* problemą, kuri yra susijusi ir su nagrinėjama *lis pendens* taisykle. Teismas konstatavo, kad ieškinių tapatumas nustatomas pagal tris kriterijus: ginčo šalį, ieškinio dalyką ir pagrindą. Bendras principas yra tas, kad šalių pasikeitimas vietomis, t. y. kai ieškinį pareiškia ankstesnėje byloje atsakovu buvęs asmuo, nereiškia naujo ieškinio, jeigu yra ginčijamas tas pats teisinis santykis tuo pačiu teisiniu pagrindu. Vertinant, ar dviejų ieškinių dalykai sutampa, svarbu ne tiek reikalavimų lingvistinės formuluotės, kiek ginčo materialinis santykis, t. y. teismo nagrinėjimo objektas ir gynybos būdas. Ieškinio pagrindą sudaro aplinkybės, kuriomis grindžiamas ieškovo reikalavimas. Todėl naujas ieškinys galimas tik tada, kai nurodomos tokios aplinkybės, kurios nebuvo teismo nagrinėjimo dalykas ankstesnėje civilinėje byloje [7].

CPK nėra nustatytų teismo galimybių atsisakyti savo jurisdikcijos nustačius, jog kitame teisme yra nagrinėjama susijusi byla, dėl to Reglamento Nr. 44/2001 28 straipsnio 2 dalies nuostata bet kuriuo atveju negalėtų būti taikoma (analogiškai Vokietijoje [5, p. 376]).

Kita vertus, CPK yra nuostatų, nustatančių kitos *susijusios* bylos proceso įtaką:

- 1) CPK 163 straipsnio 3 punktas – teismas *privalo* sustabdyti bylą, kai negalima nagrinėti tos bylos, kol bus išspręsta kita byla, nagrinėjama civiline, baudžiamąja arba administracine tvarka;
- 2) CPK 164 straipsnio 4 punktas – teismas gali dalyvaujančių byloje asmenų pareiškimu arba savo iniciatyva sustabdyti bylą, kai pripažįsta, jog bylą sustabdyti būtina.

Civilinio proceso kodekso komentaras [17, p. 315, 379–384] leidžia daryti išvadą, jog minėtos CPK normos *a priori* nėra skirtos Lietuvos ir kitos valstybės teisme nagrinėjamų tapačių ar susijusių ieškinių (bylų) santykiui apibrėžti. Kita vertus, autoriaus nuomone, *lis (alibi) pendens* instituto Lietuvos tarptautiniame civiliniame procese reglamentavimo ydingumas (CPK 781 str. 2 d.) galėtų būti bent iš dalies pašalintas *mutatis mutandis* aiškinant ir taikant minėtas „nacionaliniam“ procesui pritaikytas teisės normas.

3. 2. Kai kurios Europos Sąjungos *lis (alibi) pendens* taisyklių taikymo Lietuvos teisme problemos

Europos Sąjungos teisės normos, nustatančios valstybių narių teismų nagrinėjamų bylų *lis (alibi) pendens* instituto teisinius padarinius Lietuvos teismų iškeliamose arba nagrinėjamosiose civilinėse bylose, turi būti taikomos tiesiogiai.

Kita vertus, pareiga tiesiogiai taikyti Europos Sąjungos *lis (alibi) pendens* taisykles lemia procesines problemas. Europos Sąjungos reglamentai, įtvirtinantys *lis (alibi) pendens* taisykles, nėra išsamios civilinio proceso teisės normų kodifikacijos, todėl nereglamentuoja daugelio tiek teisės praktikai, tiek doktrinai svarbių klausimų, *inter alia*:

- 1) koks yra sąvokų „atsisakyti jurisdikcijos“, „sustabdyti bylos procesą“ procesinis turinys ir kokius procesinius teisinius padarinius konkrečioje byloje turėtų sukelti jurisdikcijos atsisakymas ar bylos proceso sustabdymas (*inter alia*, bylos nutraukimas ar pareiškimo palikimas nenagrinētu, atitinkamai jų sukeliama padariniai, bylos sustabdymo terminas, susijusioje byloje kitos valstybės teismo priimto sprendimo, kuris nėra pripažintas Lietuvos Respublikoje, įtaka Lietuvos teismo procesui, etc.);
- 2) kokia yra jurisdikcijos atsisakymo arba bylos proceso sustabdymo procesinė forma ir kokie yra konkrečios procesinės formos teisiniai padariniai (*inter alia*, teisėtumo ir pagrįstumo patikrinimo sąlygos, tvarka bei pagrindai, etc.).

Lis (alibi) pendens institutas tarptautiniame civiliniame procese turi savo ypatumų. Dėl to kitų CPK teisės normų sisteminis aiškinimas bei taikymas į minėtus klausimus padeda atsakyti tik iš dalies. Be to, tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos Respublikos teisėje pripažįstami teisinės valstybės principo turinį sudarantys teisinio aiškumo bei teisinio tikrumo principai reikalauja, kad teisinis reguliavimas būtų aiškus ir darnus, teisės normos būtų formuluojamos tiksliai, jose nebūtų dviprasmybių [18].

Siekiant argumentuotai atsakyti į minėtus bei kitus tiesiogiai taikant Europos Sąjungos *lis (alibi) pendens* taisykles kylančius klausimus, taip pat pasiūlyti galimą *lis (alibi) pendens* instituto reguliavimo modelį Lietuvos tarptautiniame civiliniame procese, derėtų atlikti atskirą mokslinį tyrimą, *inter alia*, kitų valstybių proceso teisės normų lyginamąją analizę. Norisi tikėti, kad šiame straipsnyje išdėstytos mintys paskatins tokius mokslinius tyrimus bei teisės mokslininkų ir praktikų diskusijas.

Išvados

1. Civilinės bylos iškėlimas sukelia *lis (alibi) pendens* teisinius padarinius – ieškovas praranda teisę pareikšti tapatų ieškinį kitam teismui, ir bet kuris teismas, išskyrus teismą, kuris iškėlė pirmą bylą, savo iniciatyva *privalo* atsisakyti savo jurisdikcijos pirmojo, iškėlusio bylą teismo naudai. *Lis (alibi) pendens* yra neigiama teisės kreiptis į teismą prielaida.

2. Tiek Europos Sąjungos, tiek iš dalies Lietuvos Respublikos civilinio proceso teisės normos leidžia tvirtinti, jog vienos civilinės bylos procesui ir teismo jurisdikcijai nagrinėti tą bylą įtakos turi ne tik *tapataus*, bet ir *susijusio* ieškinio (bylos) nagrinėjimas kitame (tarptautinio civilinio proceso atžvilgiu – kitos valstybės, nacionalinio civilinio proceso atžvilgiu – ir tame pačiame) teisme.

3. *Lis (alibi) pendens* instituto reikšmė grindžiama teismo sprendimo prejudicinės bei *res judicata* galios principais, taip pat šių principų objektyviai lemiamu siekiu išvengti dviejų ar kelių nesuderinamų (skirtingų) teismų sprendimų tapačiose ar susijusiose civilinėse bylose.

4. Europos Sąjungos teisės normose, reglamentuojančiose *lis (alibi) pendens* institutą, yra įtvirtinta autonominė „to paties ieškinio pagrindo“ bei „tų pačių šalių“ samprata, nepriklausanti nuo valstybių narių teisės.

5. Atsižvelgdami į Europos Sąjungos teisės normas, taip pat į tai, jog tarptautinio civilinio proceso tikslas yra tarptautinė kooperacija ir principinis užsienio teisingumo gerbimas, Lietuvos teismai neturėtų taikyti nei *forum non conveniens* doktrinos, nei teismo draudimo šalims pradėti bei tęsti procesą tuo pačiu pagrindu kitos valstybės teismuose (*antisuit injunction*), galinčiuose daryti įtaką ir pažeisti *lis (alibi) pendens* taisykles.

6. Atsižvelgiant į tai, jog tarptautinio civilinio proceso tikslas yra tarptautinė kooperacija ir principinis užsienio teisingumo gerbimas, galima teigti, kad CPK 781 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teisės norma yra ydinga. *Lis (alibi) pendens* instituto Lietuvos tarptautiniame civiliniame procese reglamentavimo ydingumas galėtų būti bent iš dalies pašalintas *mutatis mutandis* aiškinant ir taikant „nacionaliniam“ procesui pritaikytas teisės normas, reglamentuojančias atsisakymą priimti ieškinį (CPK 137 str. 1 d. 5 p.), pareiškimo palikimą nenagrinētu (296 str. 1 d. 4 p.), bylos sustabdymą (CPK 163 str. 3 p.).

7. Europos Sąjungos teisės normos, nustatančios valstybių narių teismuose nagrinėjamų bylą *lis pendens* instituto teisinius padarinius Lietuvos teismų iškeliuose ar nagrinėjames civilinėse bylose, turi būti taikomos tiesiogiai. Kita vertus, pareiga tiesiogiai taikyti Europos Sąjungos *lis (alibi) pendens* taisykles lemia procesines problemas. Europos Sąjungos reglamentai, įtvirtinantys *lis (alibi)*

pendens taisyklės, nėra išsamios civilinio proceso teisės normų kodifikacijos, todėl nereglamentuoja daugelio tiek teisės praktikai, tiek doktrinai svarbių klausimų.

8. *Lis (alibi) pendens* institutas tarptautiniame civiliniame procese turi savo ypatumų. Dėl to kitų CPK teisės normų sisteminis aiškinimas bei taikymas į minėtus klausimus padeda atsakyti tik iš dalies. Be to, ir Europos Sąjungos, ir Lietuvos Respublikos teisės pripažįstami teisinės valstybės principo turinį sudarantys teisinio aiškumo bei teisinio tikrumo principai reikalauja, kad teisinis reguliavimas būtų aiškus ir darnus, teisės normos būtų formuluojamos tiksliai, jose nebūtų dviprasmybių.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX–743 // Valstybės žinios. 2002. Nr. 36–1340.
2. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo, administracinių bylų teisenos įstatymo, civilinio proceso kodekso, baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 39–1765.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 1, 42, 62, 801, 803 straipsnių pakeitimo ir papildymo, LX skyriaus ketvirtojo, penktojo ir šeštojo skirsnių pavadinimų pakeitimo, LX skyriaus papildymo septintuoju skirsniu ir kodekso papildymo priedu įstatymas // Valstybės žinios. 2004. Nr. 72–2494.
4. Mikelėnas V. Civilinis procesas. Antroji dalis. Vilnius: Justitia, 1997.
5. Шак X. Международное гражданское процессуальное право: учебник / Пер. с нем. Москва: Издательство БЕК, 2001.
6. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys, paskelbtos interneto tinklapyje <http://www.lit.litlex.lt>.
8. Europos Sąjungos teisės aktai, paskelbti interneto tinklapyje <http://europa.eu.int/eur-lex/lt/index.html>, jų vertimai į lietuvių kalbą, paskelbti interneto tinklapyje <http://www3.lrs.lt/n/eu/DPaieskaeu.html>.
9. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo sprendimai, paskelbti interneto tinklapyje <http://curia.eu.int>.
10. Mikelėnas V. Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001.
11. Briggs A. The Conflict of Laws. – New York: Oxford University Press Inc., 2002.
12. Dicey and Morris on the Conflicts of Laws. 12th ed. Vol. 1. London: Sweet and Maxwell, 1993.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika Nr. 14. Vilnius: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2001.
14. Hay P. Materials on The Brussels Jurisdiction and Enforcement Convention. – For the exclusive use of students at Central European University, Budapest, 1999.
15. Schlosser P. Report on the Convention on the Association of the Kingdom of Denmark, Ireland and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters and to the Protocol on its interpretation by the Court of Justice. Paskelbta internete http://aei.pitt.edu/archive/00001467/01/commercial_reports_schlosser_C_59_79.pdf.
16. Geimer R. Internationales Zivilprozessrecht. Koeln: O. Schmidt, 2001.
17. Valančius V., Nekrošius V. ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2004. T. 1.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai // Valstybės žinios. 2003. Nr. 53–2361.

***Lis (alibi) Pendens: the Influence of the Trial of the Identical or Related Action
(Civil Case) Pending in the other European Union State to the Lithuanian Trial***

Ramūnas Kontrauskas
Mykolas Romeris University

Keywords: international civil procedure, lis alibi pendens.

SUMMARY

The article deals with the problems of the concept, the legal regulation and application of the institute of lis (alibi) pendens in the law of European Union and Lithuanian international civil procedure.

The significance of the institute of lis (alibi) pendens is based on the principles of prejudicial and res judicata power of the court decision as well as on the aim to prevent the parallel proceedings and to avoid conflicts between decisions which might result thereof.

Considering the rules of law of European Union as well as the aim of the international civil procedure, author discusses the questions of the application of the forum non conveniens doctrine and of an injunction whereby the court prohibits a party to proceedings pending before it from commencing or continuing legal proceedings before a court of another state (antisuit injunction).

Author reasons his opinion concerning the regulation of the institute of lis (alibi pendens) in the Lithuanian international civil procedure and discloses the problems that arise due to the obligation of direct application of lis (alibi) pendens rules of European Union.

